

MŰVÉSZETI IRODALOM

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÁSOK.

Kapossy János, az Országos Levéltár kitűnő készültességű levéltárnoka, *A magyar királyi udvari kamara építészeti Mária Terézia és II. József korában* című értekezésében, a *Századok* Csánki-Emlékkönyvében tette közzé újabb levéltári kutatásainak eredményeit.

A magyar királyi udvari kamara kebelében működő építészeti hivatal központi szerve volt a kincstár összes építési és kultúrmérnöki munkálatainak. Vezetője mindenkor képzett, tekintélyes építész volt, aki számos rajzoló és mérnök fölött rendelkezett. 1783 őszén, II. József alatt a hivatal azonban elveszti önállóságát. Központosító politikájához híven a császár az építési ügyek vezetését is a Bécsben feldíltott Allgemeine Ober-Hofbau-Direktion hatáskörébe utalja. A építészeti ügyek Franz Anton *Hillebrandt*-hoz tartoznak, ki 1757-től kezdve a magyar királyi udvari kamara építészeti hivatalának, majd 1772-től kezdve a bécsi Hofbauamtnek is főnöke volt. Bár utóbb Hillebrandt, tekintettel nagyfokú elfoglaltságára, magyarországi hivatalánál helyettest is kap, az itteni kincstári építkezések mégis mind az ő szellemi vezetése alatt jönnek létre. Sőt nemcsak az államnak, hanem a főpapoknak és magánosoknak is épít. Hillebrandt a XVIII. század második felében hazánkban működő osztrák építészek között a legbefolyásosabb egyéniség. Magyarországon alkotja műveinek nagyrészét, ő építi többek között a budai királyi palotát.

Hillebrandt életörténetével, ki nem tévesztendő össze Hildebrandt János Lukácsossal, a bécsi Belvedere és a ráckevei kastély zseniális alkotójával, Kapossy János külön értekezésben is foglalkozik. (P. A. Hillebrandt; a Budapesti Tud. Társaság kiadása 1924.) Néhány érdekes adattal és következtetéssel egészíti ki, illetőleg helyesbíti Hillebrandtra vonatkozó eddigi ismereteinket. A mesternek Kapossytól összeállított oeuvreje azonban — az író szerint is — még további pótlásokra szorul. Mi abban a helyzetben vagyunk, hogy ezt az oeuvre-t egy eddig figyelme nem méltottot, budai, alkotással egészíthetjük ki. Ez a Főutca és a Battyhány-tér sarkán lévő Erzsébet-apácák kórháza, melyben stíluskritikai úton

ismertük fel Hillebrandtnak szellemét. Az eredetileg a Ferenc-rendiek birtokában lévő zárda a XVIII. század elején, díszes belsejű temploma pedig 1751—1740-ig épült. II. József császár azonban a ferencéseket 1785-ben az ágostoniak országúti (Margit-körút) rendháza és templomába telepítette át, a főutcai épületlőmböit viszont a Bécsből Iderendelt s beteg-ápolással foglalkozó Erzsébet-apácáknak adta át. 1785—1787-ben alakítják át kórházzá és apácazárdává a rendházat és ekkor kapja a főutcai rész a nemes ízlésű homlokzatot. A dunai oldalon és a tér felőli rész belső homlokzatán még meglátszik az épület eredeti tagolása kisméretű ablakaival, ellenben a főutcai homlokzat egészen újonnan épült. Előkelő architektúrája kétségtelenül Hillebrandtra vall. Bár ebben is XVI. Lajos francia király stílusa visszhangzik, de a mester ezt már önállóan, klasszicizálóban értelmezi. Fejlettebb, haladottabb formában megtaláljuk rajta mindazokat az elemeket, melyek a várbeli Ürütca és Országház-utca közötti Közigazgatási Biróság és a régi Országos Levéltár (egykor Hétszemélyes Tábla és Országház) tőle származó homlokzatait jellemzik. Ezek is részben átépítések voltak. Másfelől az Erzsébet-apácák korodáinak homlokzata előfutára a pesti városi színház és Vigadó számára készült, a főváros levéltárában őrzött, Hillebrandttól származó tervnek. A kórháznak a templomtól északra eső szárnya természetesen már jóval később, Hillebrandt halála után Marczibányi István és felesége, Majthényi Mária alapítványából 1804/5-ben épült.

Hillebrandt 1786—1787-ben már a bécsi Hofbau-Direktion tagja volt, így nem közvetlenül ő, hanem magyarországi exponense, Josef *Talherr*, a kamara előbbi másodépítésze és a pesti görög templom építője végzi az Erzsébet-apácák rendházának átalakítását. A terv, ha eredetileg Talherrtől származik is, a hivatos iratok tanúsága szerint Hillebrandt elé kerül és az ő művészi felfogásának megfelelően valósul meg. A részletekre a még eszközlendő levéltári kutatások adhatnak talán majd pontos feleleteket. Mindenestre a főutcai gyönyörű homlokzat, mely a klasszicizálásba átmenő barokk stílusnak

legszebb budapesti emléke, sokkal inkább Hillebrandt szellemi tulajdona, mint Tallherré. A pozsonyi Aspremont-palota Tallherr korábbi önálló műve, némileg más, kevésbé méltóságos és kevésbé hívő építőművészi hitvallást árul el.

Hillebrandt előkelően tartózkodó, nem egyszer kissé száraz művészi egyéniségét, az előbb említett épületeken kívül Budapesten még más valami is képviseli. 1775-ben építi át mesterlink Bécsben az Am Hof-on lévő jezsuita rendházát a haditanács palotájává. Ez volt a későbbi hadügyminisztérium, melyet századunk első évtizedében rombolnak le, hogy egy új bankpalotának adjon helyet. Az épület koronázó attikáját a kiterjesztett szárnyú óriási két fejtű sással, valamint a szép faragású, Hillebrandt stílusúra annyira jellemző kőkupakereket Schmidt Miksa börtorgyáros azonban megvette és az Óbuda fölött lévő kiscelli kastélyának udvari homlokzatán helyezte el. Örülünk, hogy a klasszicizáló osztrák barokknak ezek a kiváló maradványai fővárosunk területén vannak és szinte csodálkozunk azon, hogy az osztrákok megváltak ezektől.

Kapossy János levéltári kutatásai kétség-telenül értékes anyaggal gyarapították a XVIII. század építőművészetére vonatkozó ismereteinket. Munkásságával a maga körében eleget tett az Orsz. Levéltár tisztviselői és kutatói számára előírt tudományos programnak. Úgy tudjuk, hogy e levéltári anyagot Kapossy egy Hillebrandt-monográfia keretében fogja feldolgozni.

(j. e.)

TRISTAN L. KLINGSOR: Cézanne. — ROBERT REY: Gauguin. Mindkét mű a Révai Testvérek kiadása. Fordította Éber László. Budapest, 1924.

Cézanne és Gauguin neve harci jelszó az újabb absztrakt képzőművészek, az úgynevezett postimpressionisták és expresszionisták táborában. Amellett rájuk hivatkoznak a szélsőséges elemek, a kubisták és futuristák, az aktivisták és mindazon ferde törekvések is, kik a maguk bizonytalan gondolkodását, zavaros formakeresésüket egy elismert név zászlaja alatt akarják megvívni. A közérdeklődésnek így került a középpontjába a két, élükben félretolt, szerencsétlen, szinte tragikus véget ért művész, akiket inkább egyszerűen a hírnév fénye sugároz be. Ami bennük maradandó, az ellent fog állani a bengáli fénynek, melyet gyertyársaik most oly lázas ilyezkedéssel gyújtanak körülük. Aki Cézanne és Gauguin törekvéseiről és művészi értékéről objektív képet akar nyerni, ebben a két francia értekezésben sem fogja megkapni. — mindkettőn megérzik, hogy frók dolgozószobájába behatol a Cézanne és Gauguin neve körül felhangzó zaj. Azonban Klingsor könyve a Cézanne-irodalom kiváló terméke. Ezt egy festő írta, aki szorgosan ügyelt arra,

hogy megőrizze hidegvérét és ha Cézanne kétségtelen nagy kvalitásainak fejtegetését tartja elsősorban is kötelességének, műve nem írók dicsőítmény, hősét nem emeli minden idők legnagyobb mesteri mellé vagy fölé, mint nem egy „párthíve”, nem igyekszik felbebrudart, vázlatoszerű kísérletezéssel misztikus magyarázatokkal közönséges halandó előtt érthetetlen, de annál titokzatosabb értékek felfokozni. Nem, Klingsor festő, aki a maga szemével lát, ami az esztétikai értékekéknél némi előny, de Klingsor nem műtörténész. Ő nem tudja Cézanne-t sem kora, sem a mai kor viszonylataiba helyezni s így nincs távlat, de még pszichológiai megértése sem. Nekl Cézanne egy festő, aki ilyen vagy olyan, nem érte meg, hogy illyenné lett, mert illyenné kellett lennie, — de azt sem fejtegeti, hogy miért nem volt életében sikere és miért lett halála után korlátolt nem ismerő istentelen tárgya. Klingsor szemében Cézanne festő, akinek kvalitásait jóakor elemzés alá veszi. Ami igen tanulságos, de könyve ezáltal csak töredék. Ez nem a Cézanne-könyv. Lehet, hogy ennek még nincs itt az ideje. De már nem késhet sokáig. — Jóval érdektelebbré Rey könyve Gauguin-ról. Rey a műtörténész szemével nézi hősét, feljöttést akar konstruálni és szorgalmasan összehordja mindazt, amit hőséről írta és fejtegette. De nincs elég intuitív ereje, hogy ezt a raffinált műprimítvet, ezt az igen sokrévű lelket megértse, megragadja a maga egységes egészében. Amit Rey ad, mozaikmunka, de nincs nagy vonala, nincs egységes és harmonikus vonalvezetése, a sok apró képből nem bontakozik ki előtünk hősének belső képe. Mindamellett Rey könyve mint mulattató olvasmány megvesztegetőbb, mint Klingsoré, de aki Gauguin ismerni akarja, annak az eredeti forrásokhoz: a Noa-Noa-hoz (Gauguin tahitii útiraizódhoz) és levelezéséhez kell nyúlnia, természetesen legelsősorban művelhez, mert azok akkor is beszélnek, mikor az írott szó hallgat. A Révai Testvérek minden elismerést megérdemelnék, hogy e könyvekkel megajándékozták a ma művészetl problémáit iránt érdeklődő műbarátokat s hasonlóképp Éber László is, ki a fordítást gondosan végezte. A könyv kiállítása az eredeti francia pontos mása. (L. b.)

A. B. C. MAGASIN D'ART. I. évf. 4. (áprilisi) szám. Párizs legfrissebb művészeti folyóirata, mely a külföldi művészet értékeivel is bőven foglalkozik, legújabb számában Gaston Balande-ről írat ismertetést George Dupuy-lel. Bécanc croquis-it, főleg táncosnőről vett mozdulatstúdiumait Marc Saurel méltatja. A festett papírok történetéről és mai kulturájáról ír érdekes cikket Luc Benoist. Az áprilisi szám ismerteteli a Doré nevével kitűzött új díjat, mely fiatal könyvillusztrátorok pályázata lesz. Részt vehet benne minden mű-

vész, aki még könyvkiadóval nem dolgozott. Az első díj 5000, a második díj 2000 frank. Ezzel a díjjal kapcsolatban van Lemeunier cikke az illusztrátor feladatáról. „Divizionizmus” címmel *Fels* a legújabb művészi törekvéseket kommentálja. Romain Cozys érdekes feljegyzései teszik teljessé az érdekes folyóiratot. (Paris Rue Lincoln 12.)

VOLLARD: *Degas* (1854—1917). Paris. Crés et Cie kiadása. 1925.

A Cézanne- és Renoir-kötetek után végre megjelent Vollard könyve Degas-ról is. Mondjuk meg azonnal: a leggyengébb a három között. Cézanne-t, az ő misztikus egyéniségével, igen jól jellemzik Vollard történetei. Renoirról nemcsak érdekes meséket mond, de a művész szájába adott feltegetésekkel mélyebben bevilágít festői felfogásába. Degas számára is hét pecséttel elzáró titok maradt. Vollard az öreg Degast ösmerte, amikor az már elzárkózott a világ elől, akihez nehéz, szinte lehetetlen volt bejutni, aki már ekkor szinte teljesen gyűjtő-szenvedélyének élt, noha azért négy-öt órát dolgozott még naponként. Mennyit dolgozhatott java idejében! Degas, aki sohasem volt önmagával megelégedve, aki azért nem akart eladni, mert mindig remélte, hogy javíthat művein!... Az a kép, melyet Vollard rajzol a külön öregről, csak kiegyesíthető Degas-ról más forrásokból meríthető ismereteinket. Degas a művészet aszkétikusa volt. „Egyszer — beszéli Vollard — egy kiállítást látogattak meg a társaságukban volt egy kritikus is. Degas képről-képre megy a aztán felsóhaj:

— Ezek az emberek sohasem tették fel magukban a kérdést, hogy hogyan kell festeni.

A kritikus: Nos és hogyan kell?

Degas: Ha én azt tudnám, már régóta megcsináltam volna. Én egész életemet kísérletezéssel töltöttem el.

Egyszer csak valaki megszólal.

— Degas úr!

Vibert nevű festő volt, a *Bibornokok* szerzője.

— Jöjjön, nézze meg a vízfestmény-kiállításunkat... Az igaz, hogy ön kereteinket, szőnyegeinket túlgazdagnak fogja tartani, de elvégre is, nem luxus-e a festészet?

— Az önké. — felelte Degas — az luxus. De nekünk egyszerűen életszükséglet.

Egy ilyen szó melyen bevilágít a festő világnézetébe.

Az is igen jellemző, mikor elbeszéli, hogy egy hölgy meglátogatta Degas-t falusi magányában.

— Mester, — mondja a hölgy.

— Miért mester? — vág a szavába indulatosan Degas, ki ezt a megszólítást ki nem állhatta. De a hölgy nem veszi figyelembe.

— A flam festészetet foglalkozik és oly őszinte a természet előtt.

— Hány éves a fia?

— A tizenegyedik évében jár.

— Ily fiatal és máris őszinte a természet előtt?... Oh asszonyom, a fia el van veszve...”

Degas felfogását csak akkor lehet megérteni, ha tudjuk, hogy ő a természet őszinte visszaadását egy nagy fejlődés eredményének tekintette, ahová el kell jutni, nagy munka, a mesterek utánzása és a mult tökéletes ismerete alapján. Ott kezdeni el, ahol végezni kellene, ez nem volt Degas véleménye. Vollard-nak ezek az odavetett feljegyzései tehát igen tanulságosak, de csak annak, ki már más forrásokból jól ösmeri Degas-t, művészetét, fejlődését, eredményeit s nagy tisztelőt a mult nagyjai iránt. Csakik ennek teljes birtokában lehet Vollard történetét méltányolni, melyeket a jeles műkereskedő hűségesen feljegyzett, nagyon gyakran azonban úgy éreztük, hogy ő maga nem is érti, milyen jellemző Degas-nak ezek az odavetett feljegyzései. Mint forrásmunka tehát nagyon becses könyv és Degas lelkiiségének és így közvetve művészetének megérését szolgálja.

(I. b.)

PÁLYÁZATOK.

PÁLYÁZATOK. A Képzőművészeti Társulat Barta Károly új adományozásából egy, az ő kezdeményezésére rendezendő, magyar akt-kiállításra esedékes alábbi pályadíjakat tűzi ki a legjobb magyar akt-művek kiállítására: a) *A díjak.* 1. Két, egyenként 40—40 angol font sterlingt kitevő első díjat a legkiválóbb akt-festményre s a legkiválóbb akt-szoborműre. 2. Két, egyenként 10—10 angol font sterlingt kitevő második díjat egy kiváló akt-festményre s egy kiváló akt-szoborműre. E díjak csak élő művészek műveire adhatók ki. Elsősorban olyan művek vételnek figyelembe, melyek nyilvános kiállításra még nem szerepeltek. 3. Barta Károly új külön adományából 50 angol font sterling fordítandó ezen a kiállításra akt-művek vásárlására, amelyek magyar közgyűjteményben adományokként helyeztetnek el. 4. Kötelezi magát az adományozó, hogy a szobrászati pályaművek gipszbe öntésével járó jelentékeny költségek csökkentésére szíj helyezett (azaz pályadíjat nem kapott, de dícsértelt nyert) szobormű szerzőinek megtéríti a kiállítás alkalmával érvényben levő árszabás alapján a gipszöntési kiadásokat. 5. Kötelezi magát az adományozó, hogy a kiállított akt-művek válogatott darabjait albumszerű díszes kiadásban, elsőrangú papírral és reprodukcióban, rövid ismertető magyar, német (esetleg francia, angol) szöveggel publikálja, hogy a magyar művészetet úgy a vidéki magyar közönség, mint a művelt külföld megismerkedhessék. Ki nem állított akt-művek ebbe az albumba nem kerülhetnek. b) *A kiállítás.* 6. A kiállítás színhelye a Képzőművészeti Társulat városligeti Múcsarnoka. 7. A kiállítás célja a jelen és mult legjobb magyar akt-műveinek bemutatása. Helyet kaphat benne minden festett, mintázott vagy grafikai eszközökkel bármily méretben készült akt-mű, amelyet művészi értékeiold fogva a bíráló-bizottság kiállításra elfogad. Az elhunyt magyar mesterek idevágó műveit a bíráló-bizottság gyűjti össze. Az élő művészeket ugyanezen bizottság hívja meg részvételre, ezenkívül beklídheti idevágó műveit mindenki, aki Magyarországon működik, vagy tanulmányait, ha csak részben is, Magyarországon végezte. A beklídhett művek elfogadása felett a bíráló-bizottság dönt. A műveeknek a Múcsarnokba és vissza szállításáról a beklídhő tartozik gondoskodni saját ter-

hére. 8. Beküldési idő 1925 szeptember 15–20, mely határidőn túl *semminemű beajánlásnak helye nincs!* Az e célra szolgáló bejelentési nyomtatványok a Múcsarnok titkári hivatala úján szerezhetők be. A bejelentéshez mellékelendő a szerző nyilatkozata, hogy műveinek az 5. alatt említett albumban való reprodukciójába beleegyezik. 9. A kiállítás október 11-én nyílik meg a tati november végéig. 10. A beküldött és a bíráló-bizottság által elfogadott műveknek a kiállítás bezárta előtt való visszavonása semmi jogcímen sem történhetik meg. 11. Minden egyesekben a Képzőművészeti Társulat kiállítás szabályai és felhívási maradvánok irányadóak, melyeknek minden pályázó és pályamű alá van vetve. c) *A bíráló-bizottság.* 12. A bíráló-bizottság végzi a 7. alatt körülírt kiállítási anyag összegyűjtését, a beküldött művek felvételi elbírálását, a kiállítás rendezését, a díjak, helyezések a vásárlások felett való döntést a válogatás összea az albumban reprodukálendő anyagot. 13. A bíráló-bizottság tagjai: Lukács György v. b. t. t. elnök, Deák-Ebner Lajos, Lyka Károly, Majovszky Pál dr., Petrovics Elek, Strobl Alajos és Wolfner Gyula. A bizottság jegyzője Pauer Géza, a Képzőművészeti Társulat főtitkára. 14. A díjak a bíráló-bizottság döntését követő 24 óra alatt felületlenül kiadandók. 15. A bíráló-bizottság döntései végérvényesek. d) *Különös határozmányok.* 16. Az a) pontban megnevezett díjakon kívül esetleg felajánlandó díjakat ugyancsak a c) pontban említett bizottság ítéli oda. 17. A bíráló-bizottság a díjakon kívül jogosult „kiintéző elismeréseket” is kiadni.

PÁLYADÍJ MÁNYOKY ADÁM ÉLETRAJZÁRA. *Mányoky Rákóczi-képe* nének bemutatásakor gróf *Klebeisberg Károly* kultuszminiszter egy komoly levéltári kutatások alapján megírandó *Mányoky Ádám-életrajz* sürgősen szükséges voltáról tett említést és e célra tízmillió koronát helyezett kiállításba. *Jánosalmi Nemes Marcell* a miniszteri kezdeményezés támogatásul a maga részéről huszonötmillió koronát ajánlott fel pályadíjjal. A Gyűjteményegyetem igazgatótanácsa — mint értesülünk — rövidesen dönteni fog, hogy megbízást ad-e az életrajz megírására, avagy pályázatot hirdet.

A SZINYEI MERSE PÁL TÁRSASÁG BARÁTAINAK KÖRÉBŐL.

SORSOLÁS. A Szinyei-Társaság Barátai Körének tagjai közötti rendezendő műtárgy-sorsolásra a Szinyei-Társaság művésztárgyai a következő műtárgyakat ajándékozták: Csók István egy festményt, báró Hatvány Ferenc egy színes rajzot, Herman Lipót egy festményt, Iványi-Grünwald Béla három kézzel színezett litográfiát, Kisfaludi-Strobl Zsigmond egy gipszszobrot, Lux Elek egy gipsztáncosnót, Mattyasovszky-Zsolnay László egy festményt, Pólya Tibor egy festményt, Rippi-Rónai József egy rajzot, Rudnay Gyula egy festményt, Szónyi István egy rajzot és egy sorozat rézkarcolt, Vaszary János egy

színes rajzot, Zádor István egy festményt és két rézkarcolt, a Barátai Kör tagjai közül Fränkel Ernő két olajfestményt, Rados Ernő egy olajfestményt és egy sorozat rézkarcolt, Révai Ödön egy sorozat színes litográfiát és Silbermann Ábris egy olajfestményt.

E műtárgyak fele június hó végén, másik fele pedig október hóban kerül sorsolásra. A júniusi sorsoláson részt vesz a Barátok Körének minden tagja tagsági igazolványának számával. A tagsági igazolványt legalább a féltévi tagsági díj lefizetése ellenében a Magyar Művészet kiadóhivatala küldi meg. Azok a tagok, kik új tagokat gyűjtenek, annyi számmal jársanak, ahány új tagot szereztek.

SZINYEI-MAJÁLIS. A magyar művészek és műbarátok kedves ünnepe volt a Szinyei-Majális, melyet a Szinyei-Társaság Barátainak Köre május 20-án rendezett. Előkelő közönség jelent meg a Gellért-szálló téllkertjében, ahol bemutatásra kerültek a sorsolásra felajánlott műtárgyak.

KEDVEZMÉNY A SZINYEI-TÁRSASÁG BARÁTAI KÖRÉNEK TAGJAI SZÁMÁRA. A Szinyei-Társaság első kiadványának, a „*Szinyei-Emlékkönyv*”-nek néhány példánya még kapható. Ebben a könyvben Berzevich Albert, Divald Kornél, Lázár Béla, Lyka Károly, Meier Simon, Molnár Géza és Petrovics Elek írtak a nagy mesterről cikkeket és tanulmányokat. A Barátok Körének tagjai e könyvet levelezőlapon (Szinyei-Társaság Budapest, I. Villányi-út 12.) rendelhetik meg. Ára fizetve 20.000 korona, kötve 24.000 korona és az utánvétel költsége.

IVÁNYI-GRÜNWARD BÉLA kézzel színezett litográfiát a Szinyei-Társaság Barátai Körének tagjai 10% kedvezménnyel kaphatják a művésznél. (Deák Ferenc-tér 3. V. em.)

*A szerkesztésért felelős:
Dr. Majovszky Pál.*

Kiadó: Nagy Ernő.

Szerkesztőség: Erzsébet-körút 5. III. 28.

*Szerkesztőségi órák: kedd d. e. 11–12,
péntek d. u. 5–6.*

Lapzárta május 25.